

A FEJÜNKEL JÁTSZUNK...

Ha én lennék a cár, akkor a szíнем elé szólítanám magamat:

- Kedves barátom, úgy hallom, maga nemrég egy felolvasóesten meglehetősen illetlen párhuzamot vont Puskin és Bulgakov között.

- Felség - felelnék elfogódva -, a párhuzam túlzás, csupán arra bátorkodtam fölhívni a figyelmet, hogy a kényszerűség és a gyarlóság néha milyen hasonló utakat jelöl ki még a művészet legjobbainak is...

- Maga sokatmondó egybeeséseket emlegetett - szakítana félbe a cár.

- Valóban, felség - válaszolnék zavartan - valóban mondtam effélet, de csak a hatás kedvéért... bár történetük hasonlósága mégiscsak elgondoltató.

- Amennyiben?

- Amennyiben Bulgakov hasonlóan cselekedett, mint Puskin, amikor a felsőbbség részéről támadások indultak ellene. Száz év ide, világtörténelmi fordulat oda, úgy látszik, felség, a fenyegetettség reflexei változatlanok.

Ekkor a cár, elbocsájtva a teremből legbensőbb alattvalóit is, közelebb intene magához:

- Érdeklődve hallgatom, hogy mire alapozza ezt.

- Felség, kettőjük történetében van egy kevésbé lényeges hasonlóság, ez pedig maga a történet. Puskit 1824-ben egy cári parancs

Mihajlovszkojéba űzi tovább az odesszai száműzetésből, Bulgakovra 1929-ben a sztálini elutasítás olyan kritikai ösztöztüzet zúdított, amely - talán nem túlzok - felért egy cári száműzetéssel.

- Nem túloz - állapítaná meg a cár. - És mi váltotta ki az uralkodók haragját?

- Puskinnál egyik magánlevelének két nem-vallásos sora, Bulgakovnál pedig egyik színdarabja.

- Mi nem szoktuk ilyen gyerekségek miatt megvonni a jóindulatunkat - emelné föl a hangját a cár.

- Éppen ezért valószínűbb, felség, hogy Puskin engedetlensége már a dekabristák árnyékát vetette előre I. Sándor előtt, mint ahogy a jelen éhínségei és a közeljövő világforradalma közepette joggal ítéltette Sztálin szovjetellenes jelenségnek Bulgakov darabját... Az uralkodók magasabb szempontjait szükségtelen fölemlegetnem éppen felséged előtt.

- No igen - állapítaná meg a cár. - Ez minden?

- Korántsem, felség. Az alulfejlett alattvalói tudat mindkettőjüket hasonló lépésre ragadtatta. Mindketten egy tisztelettudó, de tagadhatatlanul önérzetes levelet küldenek uralkodójuknak. Ezek a levelek - kellő arányérzékkel - nem elismertetésre áhítoznak, nem, felség, a levélírók pusztán arról tudósítják uralkodóikat, hogy amennyiben mód adódna rá, életben szeretnének maradni. Puskin krónikus ütőértágulatát emlegeti, Bulgakov számára pedig, úgy látszik, a létbizonytalanság a legelviselhetetlenebb; jellemző, hogy levele így zárul: "...kérem a szovjet kormányt, járjon el velem szemben úgy, ahogyan szükségesnek tartja, csak járjon el valami módon".

- Kétségtelenül, felség - felelném. - Mindazonáltal tévedés lenne alantas bosszúnak tartani ezeket a produkciókat, hiszen nem a szélesebb nyilvánosságnak készültek, sőt, bennük egy kifejezetten jóindulatú, lojális uralkodóval látjuk társalogni tiszteletlen íróinkat.

Látva uralkodóm meglepődését, így folytatnám:

- Például az egyik Bulgakov-történet. Misa minden nap levelet ír Jozsifnak, Tarzan aláírással. Jozsif dühös, óktelenül lehordja Beriját, mi az, hogy még mindig nem akadt a rejtélyes levélíró nyomára. Végülis Misa Jozsif színe elé kerül, ott kiderül, hogy Misa drámaíró, nagyon éhes, és hogy lukas a cipője. Erre mit tesz Jozsif? Legorombítja a mögötte feszengő népbiztosokat, egyikőjükről lehúztatja a csizmát és Misának adja, soronkívül enivalót utaltat ki neki, majd nagy békességben elválnak.

- Látom, ez a történet imponál magának... - jegyez né meg a cár hidegen.

- Bátorkodom igen-nel felelni, felség, bár talán nem is a történet, hanem a képzelt beszélgetés mint forma. Ennek a társalgásnak a mélyén - meglehet - az a rögeszme áll, amiben az alávetettség és a sérelem nem tud szabadulni attól, hogy magában örökké az uralkodót faggassa, ennek ellenére, felség, ami formát ad ennek a rögeszmének, az a méltóság. Ez a beszélgetés a képzelet magányosabb lázadása, mint a népmese, de ugyanúgy áthidalja a felfoghatatlan távolságot uralkodó és alattvaló között, pusztán azzal is, hogy elgondolja: a Sárkány beszélni tud és emberi szó elérheti.

De ekkorra már a cár beszélítaná a katonáit.

- Csak még annyit, felség - mondanám neki végezetül -, ha többre nem is futja, egy baráti diskurzust mindig el kell tudnunk képzelni az uralkodóval, amelyben megengedjük öfelségének, hogy kedvünkbe járjon, vagy amelyben megengedjük neki, hogy száműzzön minket.